

da od razmeroma enakopravnega položaja žensk in moških v nordijski družbi k prevladi moških, ki se na mentalni ravni zgodi v mitologiji. Transfer reproduktivne sposobnosti z žensk na moške je prehod od rojevanja otrok oziroma ženskega modela produkcije, ki je seksualno in torej sodi k naravi, k produkciji vedenja oziroma moškemu kulturnemu modelu, ki se na socialni ravni kaže kot prevlada patrilinealnih vzorcev.

V zadnjem prispevku *Servitude and sexuality in medieval Iceland* Ruth Mazo Karras obravnava problem socialne endogamije višjih družbenih slojev, ki pa si za spolno življenje hkrati puščajo odprta vrata k nižjim slojem. To so bili v staronordijski družbi zlasti sužnji in služinčad, ki se med seboj ni smela poročati, saj je bila poroka med ljudmi brez premoženja prepovedana. Priležništvo je bilo zelo razširjeno in otroci, ki so se rodili iz takšnih zvez, so bili običajno dobrodošli, razen takrat, ko je bila mati sužnja, pa čeprav osvobojena.

Mitja Velikonja

Novo soočenje s perspektivami

**Taras Kermauner: PERSPEKTIVOVCI,
Znanstveno in publicistično središče,
Ljubljana, 1995, 172 strani, 2100 SIT**

Mesečnik za kulturo in družbena vprašanja *Perspektive* so bile – v ne celih štirih letih svojega izhajanja in v skupno 37 številkah od leta 1960 do 1964 – glasilo prodorne skupine mlajših slovenskih intelektualcev. Jedro njenih sodelavcev – kulturnikov, filozofov in družboslovcev – se je profiliralo in kalilo že v dveh prejšnjih revijah: *Beseda* je bila zaradi *ideoloških* napak ukinjena leta 1957, *Revija 57* pa zaradi problematiziranja in ostrega presojanja vrednotnega sistema vladajoče stranke že drugo leto svojega izhajanja, 1958. Jasno eksplicirana kritičnost do tedanje družbene in politične stvarnosti, ki so si jo programsko zastavili *perspektivovci* (ali kot se raje prepoznavajo neka-teri med njimi, *perspektivaši*) je bila vzrok tudi za

nasilen konec *Perspektiv*, njihovo ukinitve. V politični akciji zoper njih so po preizkušnem vzorcu sodelovali nekateri njim nenaklonjeni mediji, partijski ideologi, družboslovne revije in institucije, pa tudi represivni organi.

Perspektivovsko idejno-estetsko, proti koncu izhajanja tudi vse bolj politično opredeljeno skupino so živeli in sestavljali pisci, ki so v poznejših dobrih treh desetletjih tako ali drugače aktivno sooblikovali in še sooblikujejo slovensko kulturno, znanstveno in/ali politično prizorišče: Janko Kos, Veljko Rus, Taras Kermauner, Vital Klabus, Peter Božič, Veno Taufer, Aleksander Bassin, Janez Jerovšek, Rudi Šeligo, Dane Zajc, Andrej Inkret, Viktor Blažič, Lado Kralj, Jan Makarovič, Lojze Kovačič, Jože Pučnik, Tomaž Šalamun, Braco Rotar, Vlado Arzenšek, Dušan Jovanović, Ingo Paš, Marko Pogačnik, Ivo Urbančič, Franc Zagoričnik in drugi. Nekateri protagonisti gibanja so že preminuli, Primož Kozak, Marjan Rožanc in Dominik Smole.

Imeli so se za *kritično oz. uporniško generacijo*. Njihovi tedanji najbolj zagrizeni idejni, politični ali generacijski nasprotniki pa so jih obravnavali kot *plačano oz. dvorno opozicijo*, kot *domišljave in ambiciozne ljudi*, kot *moralno skrahirane elemente*, kot *karieriste*; zanje so bili *jezni mladeniči*; očitali so jim *antirežimovstvo kot edini princip delovanja*, *reakcionarnost in hujskaštvo*.

Perspektivovstvo je imelo *eno osrednjih vlog v kulturnem dogajanju v zadnjih desetletjih* (Jože Dežman); sestavljali so ga *neodvisni kritični intelektualci že od prvega članka naprej* (Lev Kreft); revija je *širila prostor pluralizma, razprave, mejo dovoljenega oz. neprepovedanega* (Božo Repe); Alenka Puharjeva jih je označila kot *visokostno, ekskluzivno, samozavestno, naduto moško sekto*, ki pa je z *glavo šla nad zid*. Nameravali so *oblikovati razumno družbo osebnih svobod s pomočjo odprtega plemičnega dialoga* (Kermauner); njihov projekt je bilo *intelektualizirano ljudstvo* (Rus). Za to so se navdihovali pri Sartru, mlademu Marxu in Heideggru.

Prav Taras Kermauner, ena od gonilnih sil skupine, redni član SAZU, doktor literarnih del,

si je v desetletjih po ukinitvi revije prizadeval spisati ne le zgodovino, ampak tudi poglobljeno analizo perspektivovskega gibanja, njegovo umeščenost v družbena, kulturna in politična dogajanja v prvi polovici *sproščenih šestdesetih* oz. obdobja *tihega pluralizma* (kot ga imenuje zgodovinar Repe) in vplive na kasnejša dogajanja, tudi na tista prelomna v zadnjih nekaj letih. Novo soočenje s *Perspektivami* so napovedovali že njegovi članki iz prejšnjih let, prispevki na to temo v *Novi reviji*, *Borcu* in *Reviji 2000* ter kratka, a zgoščena, vsebinsko izredno informativna Repetova študija izpred šestih let z naslovom *Obračun s Perspektivami*, ki je prav tako izšla pri ljubljanskem ZPS.

V letih 1994 in 1995 pa je potekala raziskava z naslovom *Slovensko perspektivovstvo kot kulturno dejstvo in intelektualno gibanje*, ki je svoj vrhunec dosegla na znanstvenem posvetu *Pomen in vloga slovenskega perspektivovstva* oktobra lani. Prispevki tako predstavnikov perspektivovske skupine (Kosa, Kermaunerja, Klabusa, Jerovška idr.) kot mlajših avtorjev, ki smo sodelovali v projektu (med drugimi Krefta, Repeta, Gabriča), so bili in bodo še objavljeni v dveh posebnih tematskih številkah revije *Borec*. V njih so zajete nekatere pomembnejše razsežnosti tega gibanja, njihov odnos do takrat perečih domačih družbenih in političnih dogajanj, do kulture, filozofskih vprašanj, ki so se v tistem času pojavljala po svetu in doma. Iz teh študij so več kot očitna notranja diferenciranost, različnost, celo nasprotja znotraj skupine, ki so se v desetletjih spreminjala, nekatera tudi krepila in zaostrovala. Vse to se je na omenjenem posvetu samo še potrdilo.

Posebej gre izpostaviti njihove intenzivne, temperamentne, ostre, na trenutke celo pikre, čeprav vseskozi konstruktivne izzive, dialoge, celo poliloge – na gosto posejane skozi vse številke *Perspektiv* – s tedanjimi slovenskimi družboslovnimi revijami in časopisi, npr. z *Našo sodobnostjo* oz. *Sodobnostjo*, *Našimi razgledi* in *Problemi*, glede različnih nasilno, avtoritarno zaprtih vprašanj socialistične družbe in njenega razvoja. Dialoška živahnost revialnega tiska – spodbujena tudi z ustanovitvijo *Perspektiv* – je

pomenila popolno nasprotje tedanjemu oblast-nemu monologu.

Intenzivnost diskusij iz tistega časa kvalitativno – in nenazadnje količinsko – precej prekaša tudi raven sedanjega medrevialnega in znotrajrevialnega komuniciranja na Slovenskem: to je dejstvo, ki bi ga morali uredniki in sodelavci družboslovnih publikacij vzeti v resen premislek. Videti je – kar imam za velik paradoks – da se je za slovensko povojno kulturno in intelektualno dogajanje značilna *tradicija polemik*, kot jo je označil Dimitrij Rupel, ustavila prav v zadnjih letih, v pogojih *končne* svobode, neodvisnosti in pluralizma na vseh področjih.

Besedilo *Perspektivovci* je Kermauner pisal obenem z daljšim člankom z naslovom *Perspektivovski svet v perspektivovski dramatiki* (objavljenim v *Borcu* leta 1994), zato ju gre tudi brati skupaj. Knjiga je napisana v samo zanj značilnem slogu: v njej se prepletajo kritika in samokritika (*ravnali smo naduto in pišmevu-harsko*), samovšečnost, ironija in samoironija; tehtne primerjave, ki segajo na vsa področja družbenega in političnega življenja, in sosledja dogodkov dokumentarne vrednosti; pomenljive podrobnosti in uvidi širših dogajanj takrat, potem in sedaj, katerih tendence so zorele že za časa *Perspektiv*. Pikrih besed so v Kermaunerjevi knjigi deležni predvsem tisti intelektualni krogi na Slovenskem, ki so – v zadnjem poldrugem desetletju – prispevali k uveljavljanju tistih idejnih, družbenih in političnih konceptov, s katerimi so perspektivovci bili boj že takrat: nacionalizem, gentilizem, regresija k strankarstvu kot nečemu dokončno rešilnemu, pravemu, različne totalitarne tendence (iskanje neke nove oblike organske enotnosti) ipd.

Avtorjev način izražanja je bogat, ugajajoč, izražanje zanj značilno strastno, asociativno prepleteno, fraktalno, vezano tudi na aktualno slovensko družbeno, politično in kulturno prizorišče. Posebej zanimivi so njegovi opisi odnosov v skupini, tako še iz časov *Revije 57*, iz perspektivskega obdobja kot po njegovi nasilni prekinitvi in polomu, ko so se poti omenjenih piscev razšle in se križale v kasnejših časih, razmerah in konstelacijah.

Kermauner poudarja, da je njegova zgodba o *Perspektivah* le ena od mnogih; le kot taka se lahko z drugimi spusti v dialog, ki bi čimbolj popolno osvetlil to obdobje naše polpreteklosti. Perspektivovski fenomen mestoma osvetli skozi zanj specifično prizmo – skozi (slovensko) dramatiko – ki je bila vseskozi objavljana tudi na straneh te revije. Zato lahko to knjigo razumemo tudi kot del njegovega širokega in dolgoletnega projekta, refleksije vse slovenske zgodovine, ki jo je poimenoval *Rekonstrukcija in reinterpretacija slovenske dramatike*, in jo postavimo ob bok prvemu delu knjige *Slovenski plemenski junaki – Tugomer in Pravica do oblasti*, ki sta izšli predlani oz. lani.

Usoda perspektivskega gibanja je – tu sem enakega mnenja kot avtor te knjige – manj znana, razvpita epizoda slovenske polpretekle zgodovine kljub subverzivnosti, nekonformnosti, upornosti, zavidljivi odmevnosti te skupine piscev v svojem času; prevladale so tiste iz (druge polovice) osemdesetih let, na prvi pogled odločilnejše za demokratično preobrazbo sodobne slovenske družbe na vseh področjih.